

DE OMSTREKEN VAN ALKMAAR.

DOOR

F. W. VAN EEDEN.

Il n'y a point d'ouvrage de la nature, qui ne renforce son concert particulier, ou si l'on veut, son caractère naturel, par l'habitation de l'homme, et qui n'ajoute à son tour à l'habitation de l'homme quelque expression de grandeur, de gaïeté, de terreur ou de majesté.

BERNARDIN DE ST. PIERRE.

Weinig spoorwegen in ons land stemmen ons zoo aangenaam als die van Haarlem naar Alkmaar. De morgenzon, die ter regterzijde warmte over de weiden brengt, — de boschrijke duinzoom links, dit is eene goede tegenstelling, — en niet minder die, wanneer de zon achter de bosschen ondergaat en het donkere geboomte op den geelrooden gloed afsteekt, en daartegenover de vlakke met hare hoeven en molens in de verte allengs met een nevel wordt overtoegen.

Liefst echter zie ik op de bosschen en den duinzoom. Hier en daar verheffen de heuvels zich boven de boomkruinen. De spitsboogkerk van Overveen herinnert aan een Engelsch landschap; — dan volgen de buitenplaatsen van Bloemendaal: Bloemenheuvel als een grieksche tempel in kalmen dorischen stijl, en daarachter de dicht met dennen begroeide heuvelrug van Duinendaal; — in eene gaping tusschen het geboomte de Bloemendaalsche kerk, die zoo hulpeloos in haar open vakje treurt, sedert daar de oude boomen zijn vervangen door een slingertuintje; — Wildhoef met zijn statig geboomte, en daartegenover vriendelijke ronde oasen in het weiland; — daarna lage heuvels met jeugdig eikengroen en blaauwe Echiums, vuurroode Papavers en

gele *Oenothera*'s getooid; — daarna een klein station, waarop de naam *Zandpoort*, eene barbaarsche verbastering van *Sancta Porta*, de heilige kapel van Petronella van Saxon; — niet ver van daar een treurende, half doode boom in het weiland, waar eenmaal het slot van Gorard van Velsen stond; — daarna het kerkje van Velsen, waarvan de oudste oorkonde van Holland en Zeeland gewaagt, — het Velsers kanaal, Amsterdams redder in de toekomst; — het bosch van Watervliet, door sloopers bedorven; — Beverwijk, dat nog lang in onze eeuw het karakter der vorige in zijn huizen en koepeltjes gedragen heeft; — Heemskerk met zijn steenen torenspits en iets Geldersch in zijn korenlanden; — de duinen wijken terug; het bosch wordt schraler; — alleen Assumburg en Marquette blijven ons nog bij, nu hier, dan daar; want de weg wijkt oostwaarts af, naar Uitgeest, waar de geest (hooge zandgrond) uit is en het land van boter en knollen begint. — Die weg wordt eentoonig, al zijn wij in een der klassiekste oorden van Nederland. — Adrichem, Akersloot, Assumburg, Marquette, 't huis Haarlem, het huldtooneel der Heeren van Kennemerland, — de herinneringen van meer dan tien eeuwen zweven over deze weilanden. Maar waar zijn de bosschen en duinen? Spoedig echter gaan wij weer westwaarts en naderen bij Castricum den voet van een hooge vooruitspringende duingroep. — Wellicht stond hier eenmaal de Romeinsche burg, waarvan men zegt dat Castricum zijn naam ontleent. Ook deze duinen wijken weder westwaarts en wij zien de baak van Egmond hoog boven bosch en heuvels uitsteken. De duinen liggen bij Alkmaar meer verwijderd dan bij Haarlem; maar het bosch van Heilo aan onze rechterhand herinnert door zijne ligging aan den Haarlemmerhout.

In het westen strekt een ander bosch zich langs de duinen uit, en boven dat bosch schitteren hooge zilverwitte duinkoppen als kleine sneeuwbergen. Dat zijn de bosschen en duinen van Bergen en Schoorl; daar ligt de noordelijke hoek van Kennemerland.

Eenmaal was de vlakte tusschen Alkmaar en de duinen met groote waterplassen bedekt, de Egmonder en Berger meren, die kort voor den vrijheidsoorlog tegen Spanje, door de zorg hunner eigenaars LAMORAAL, graaf van Egmond, en HENRIK, heer van Brederode, zijn drooggemaakt. Deze meren stonden ongetwijfeld vroeger in verbinding met de groote waterplassen, die in oude tijden de tegenwoordige duinvlakten van Castricum, Breesaap, Bentveld bij Zandvoort, Segveld

bij Vogelenzang en Langeveld bij Noordwijk bedekten en hoogst waarschijnlijk door een van Katwijk komenden Rijntak met elkander in gemeenschap stonden. Aan de noordzijde waren de Egmonder en Berger meren verbonden aan twee uitgestrekte ondiepe wateren of wadden, de Rekere en de Zijpe, welke laatste toen Petten nog scheidde van Callandsoog en met de zee in gemeenschap stond. De Hondsbossche bij Petten strekte zich ver ten westen uit, waar nu de zee stroomt, en was voor een groot deel door duinen beschermd. Alleen eene vrij breede strook lands ten zuiden van den Schoorlschen dijk, "het Verdolven" geheeten, levert door haren rijkdom aan klei, waarmede zelfs de dijken worden versterkt, het bewijs dat eene rivier hier eenmaal hare uitmonding heeft gehad.

In den aanvang der middeleeuwen was dus Kennemerland nog door een onzaggenlijk watervlak van Westfriesland gescheiden. Op den hoogten zandgrond aan de Kennemerzijde lagen Egmond, Bergen en Schoorl; op den noordelijken uithoek van eene reeks binnenduinen, lag, bijna van alle zijden door water omringd, Alkmaar, het oude Allecmere, en aan de Westfriesche zijde, eveneens op een zandbult — de voortzetting van genoemde binnenduinen, het overoude Vronen, vroeger Fronlo, gebouwd in den voorchristelijken tijd en gewijd aan Frô, de Nederlandsche Freya, de Vrouw bij uitnemendheid, de moeder der aarde en der menschen. Vronen kan werkelijk door zijne ligging een belangrijke handelsplaats geweest zijn, gelijk in de oude kronijken wordt vermeld. Van geloofwaardige zijde is mij ook verzekerd, dat de grond, waar Vronen eens gestaan heeft, zeer rijk is aan scherven uit den Romeinschen tijd. Mogt het iemand verwonderen, dat er in Nederland, vóór de komst van WILLEBRORD, koopsteden waren, met rijkdom, beschaving en zelfs weelde, hij raadplege de oudste oorkonden, waarin sprake is van tallooze dorpen en rijke landgoederen die in de 9^e en 10^e eeuwen reeds lang bestonden, en uit een nog veel vroeger tijdvak, de Domburgsche geloftesteeenen, door de zeevarenden aan hunne moedergodin geheiligd.

In later tijd werd Vronen het hoofdkwartier der onbuigzame Westfriezen in hunne oorlogen tegen de Hollandsche graven. De Friezen, zoo naauw aan de Anglen en Saksers verwant, worden in de historie dikwijls voorgesteld als een onbeschaafd, halfwild volk, terwijl het toch niet twijfelachtig is of Friesland heeft reeds door handel, nijverheid, bloei en welvaart uitgemunt in de eerste eeuwen onzer

jaartelling. Ware RADBOUD geen magtig vorst geweest, zijne dochter THEUDESINDE zou niet zijn uitgehuwelijkt aan den zoon van KAREL MARTEL; — maar onze oude kronijken zijn meest onder Frankischen invloed geschreven, en onpartijdigheid was het kenmerk van MELIS STOKE en JAN VAN LEYDEN niet.

De strijd der Friezen tegen de Franken had in mijn oogen een gewigtige beteekenis. Het was de strijd van een onafhankelijk Noordsch volk tegen zuidelijke zeden en gewoonten, die het niet wilde aannemen; een strijd, die nog voortduurt, — die in onzen tijd ten voordeele van het Noorden schijnt te zullen beslist worden.

De breede waterstroom heeft heel wat Friezen en Franken medege-sleept, heel wat bloed gedronken, voor graaf JAN Vronen met innige wraakzucht van de aarde verdelgde.

Voor de bloeiende koopstad is een nederig dorpje in de plaats gekomen. Vronen werd St. Pancras: de godin werd veranderd tot een Sint; het breede water werd allengs drooggemaakt, — vrede heerschte tusschen Westfriezen en Kennemers, — en Alkmaar zag al zijn meren tot groene weilanden herscheppen.

De ligging der breede vlakte tusschen Alkmaar en de duinstreek komt zeer overeen met die der veenige landen tusschen Haarlem en Overveen. Haarlem ligt op het uiteinde eener reeks van binnenduinen, die omstreeks het slot Teylingen beginnen, en waarop ook de bosschen van Lisse, Hillegom, Heemstede en de Haarlemmerhout gelegen zijn. Evenzoo ligt Alkmaar op een zandrug, waarvan in het bosch van Heilo de heuveltjes te zien zijn, die zich zuidelijker, bij Castricum, met de duinen vereenigt en bij Marquette en Heemskerk weer te voorschijn komt. Ten noorden van Alkmaar vinden wij dien zandrug weder te St. Pancras, en welligt in de lage zandheuveltjes, die tusschen Petten en Callandsoog langs het Noordhollandsch kanaal liggen. Deze zandrug vertoont de laatste sporen van eene voormalige reeks zeeduinen, wier rigting men zuidelijk tot nagenoeg aan den hoek van Holland, bij Loosduinen kan vervolgen. Die binnenduinen zijn op vele plaatsen afgezaand of verstoven. In hun oorsprong is nog veel raadselachtigs. Ongetwijfeld heeft de zee ze daar opgeworpen, maar in welk tijdperk? Waarschijnlijk waren zij eenmaal een opstuivende zandbank, evenals men van de tegenwoordige zeeduinen aanneemt.

De meest algemeene ligging zoowel van buiten- als binnenduinen is in evenwijdige reeksen van Noord tot Zuid. Waar de zeeduinen

van jonger vorming zijn, ziet men die reeksen zeer regelmatig, en meestal een grooten waterplas tusschen beide, zooals tusschen Petten en Callandsog.

Binnen- en buitenduinen behooren, mijns inziens, tot dezelfde formatie. Zij zijn de nalatenschap eener wegtrekkende zee, en de ribbetjes, die de zee bij eb op het strand achterlaat, zijn hun getrouw beeld in miniatuur.

De Alkmaarder Hout is kleiner en minder aantrekkelijk dan de Haarlemsche; laag gelegen, en met sombere iepen in laantjes afgedeeld, waar langs slechts brandnetels, gewoon gras, hanepoot, fluitekruid, zevenblad groeijen; — een bosch dat doet denken aan de eigenaardige theetuinten buiten Amsterdam en aan de sterre- en andere bosschen tot “vermaak” bij vele onzer steden aangelegd. Het is of een bosch, dat druk door menschen bezocht wordt, den oorspronkelijken woud-adel niet kan bezitten, of de schoonste boschplanten den aanblik van groote troepen menschen niet verdragen. De menschen begrijpen dit ook en vullen daarom het ontbrekende aan met *Wein, Weib und Gesang*...

Gelukkig echter biedt de natuur zelve den Alkmaarders schadeloosstelling aan in het bosch van Heilo, een eindweegs verder dan de Hout gelegen, een bosch, waar men kan zien, wat de Natuur doet, als men haar niet telkens in haren stillen arbeid stoort.

Een onafzienbare laan van zware beuken strekt zich evenwijdig met den straatweg zuidwaarts uit. Ter regterzijde liggen vriendelijke met jeugdig hout begroeide hoogten. De paden zijn meest met gras, mos en bloemen bekleed, het echte boschtapijt, welks gemis geen hark ooit kan vergoeden. Op sommige plaatsen staan de beuken in groot aantal bijeen en onder hunne sombere schaduw zien wij de talloze hooge vederbundels van de boschvaren (*Polystichum Filix mas*) in het geheimzinnig halfdonker. In weinige onzer Nederlandsche bosschen zag ik zooveel prachtige exemplaren van deze bij Haarlem zeldzame soort bijeen. Zij is niet zoo hoog en sierlijk als de adelaarsvaren, die zoo talrijk is in den Aardenhout, maar heeft een meer regelmatig gewelfden architectonischen vorm, gelijk het kapiteel eener Gothische zuil. Zij herinnert aan sommige boomvarens op Java.

Heilo, het oude Helichelo, is nog “het heilige bosch”; want waar den mensch gelegenheid gegeven wordt, een oud, eerwaardig bosch te aanschouwen, daar kan hij, zoo hij slechts wil, door die aanschouwing worden veredeld en geheiligd. Dit bosch is particulier eigendom —

hoe? en het staat voor allen open! Geeft de eigenaar zijn schoonste bezitting tot een vrije wandelplaats aan zijn landgenooten? Zouden zij, die den eigendom willen afschaffen, ook zoo handelen, indien het bosch hun eigendom ware?

Langs een bogtig voetpad bereiken wij eene hoogte, met dennen beplant en met heide begroeid, een heuvel met een zeer breeden top, waar de overlevering wil dat WILLEBRORD het Christendom zou gepredikt hebben. Die heuvel heet nog de preekstoel, en is werkelijk uitmuntend gelegen voor een bergredenaar. Met de komst der eerste christenpredikers begon voor Nederland een nieuw historisch tijdperk. De magt en invloed der Saksers zouden weldra worden gefnuikt, en plaats maken voor het rijk van KAREL DEN GROOTEN. Godsdienst, zeden en gewoonten zouden eene geheele omkeering ondergaan, en het schijnt dat velen van de aanzienlijksten des lands toen vurig naar die omkeering haakten. Zij worden met name genoemd in het testament van WILLEBRORD, dat nog is bewaard gebleven: ROTHING en HERIBALD, ANGILBALD, HENRIC, ENGELBERT, en ook eene vrouw, BERETHINDA, "Deo sacrata femina". Zij baanden den weg voor de leer, op wier beginselen nog tegenwoordig onze geheele maatschappelijke orde, onze beschaving en onze zeden berusten. Zal dat alles duurzaam blijven bestaan? Het oude bosch antwoordt niet op die vraag; alleen het zacht suizen der dennen herinnert ons aan al de raadselen der wereld, en de raadselen van ons bestaan.

Wij gaan voorbij het vriendelijke witte landhuis en naderen de kerk van Heilo en den beroemden Willebrordsput. Ongetwijfeld is aldaar in den voorchristelijken tijd een heiligdom geweest, een tempelhut met een gewijde bron. De overlevering gewaagt ook van een heilige bron te Oesdom bij Heilo, de Runksputte genoemd, waar later eene kapel ter eere van MARIA is gesticht, tot aandenken aan het bekende wonder van WILLEBRORD. In dien naam Runksputte ligt eene herinnering aan het Angelsaksisch *rán*, "raadpleging der geheimzinnige magten." Naar alle waarschijnlijkheid is door de geestelijke kronijkschrijvers het mirakel van WILLEBRORD uitgevonden om de herinnering aan de voorvaderlijke runen uit te dooven.

Het geloof aan wonderen, hoe ongerijmd ook, is een bewijs van de eeuwige waarheid, dat de mensch "van brood alleen niet leven kan." Godsdienst, hoe kinderlijk; hoe gebrekkig dikwijls, is de oudste oorkonde van den adel des menschen. Het geloof aan iets hoogers — kan

zich uiten in kunst, in wetenschap, — in menschenliefde, — maar godsdienst is daarvan de eerste, de naefste uiting. Wie eene godsdienst, welke ook, veracht, wie godsdienst geheel wil oplossen in het dagelijksch leven, die kent den mensch niet.

Diep omlaag zien wij in den put zware zerken van rooden zandsteen: het is alsof zij nog flaauwe sporen van opschriften dragen. Een doodkist van denzelfden steen staat niet ver van den put en dient voor waterbak. Nog staat die put bij het landvolk in hooge eer. Al gelooft het ook misschien aan de wonderdadige lafenis van WILLEBRORD niet meer, het gelooft wel degelijk aan een wonderdadige werking van het water, en dat geloof is natuurlijk: zonder geloof kan de mensch niet leven — zij het dan in een bron of in een geneesheer of in zich' zelve. Gelijk de stemmen der Angelsaksers nog spreken in tallooze Nederlandsche woorden, zoo omzweeft hun runengefluister nog deze plaats en leeft in het gemoed der bewoners.

Hot schel gekrijsh van den spoorwagen roept ons uit onze omzwerfing in oude dagen terug in het tegenwoordige; en wij hervatten onze taak om in de liefelijke plantenwereld het verledene aan het tegenwoordige te verbinden.

Behalve op den "Preckstoel" vindt men in het Heilosche bosch zeer weinig heide. Op de Hollandsche binnenduinen komen de heideplanten (*Calluna vulgaris* en *Erica Tetralix*) slechts hier en daar verspreid (sporadisch) of in kleine troepjes voor, gelijk te Zilk bij Vogelenzang en bij Hillegom en Wassenaar. Heide wil een niet al te lossen ondergrond; van daar kan men, waar zij veel voorkomt, een niet zeer diep liggenden diluvialen bodem veronderstellen. Een andere te Heilo sporadisch groeiende plant, die in de diluviale heidevelden niet zeldzaam voorkomt, is de Gaspeldoorn (*Ulex europaeus*), met zijn talrijke stekelachtige bladen en groote gele vlinderbloemen. Op de Hollandsche duinen is deze struik zeldzaam; bij de kom der waterleiding op Leiduin aangeplant, wil hij zelfs niet goed tieren en sterft gedurig af. De verschillende plantengeslachten en soorten hebben ook haar verschillend gebied, waarbuiten zij slechts bij afdwaling voorkomen. Ook de planten, die gewoonlijk alleen op bouwlanden onder de gekweekte gewassen voorkomen, en daarbuiten zelden, gelijk de blaauwe korenbloem (*Centaurea Cyanus*), de rozenroode bolderik (*Agrostemma Githago*), de gele vokelaar (*Chrysanthemum segetum*), bewijzen daardoor dat zij hier niet bepaald tehuis behooren, maar zich angstig

houden aan de cultuurgewassen, alsof zij deze in haar ware vaderland eenmaal ook in den natuurstaat gekend hadden. Zoo is de klaproos (*Papaver Rhoeas*) oorspronkelijk op Sicilië, waar zij niet alleen in roggelanden, maar ook overal op de grazige heuvels in het wild groeit. Zij behoort in zuidelijke streken te huis en is het graan, dat ook uit het zuiden stamt (maar van waar, is nog een raadsel), trouw tot in het verre noorden gevolgd, evenals de korenroos of bolderik, wiens laatste naam, afkomstig van het Keltisch *Buldwg*, ons van de onnaspeurbare oudheid der Europesche graancultuur spreekt.

Zeer talrijk daarentegen zijn te Heilo het purper huislook (*Sedum purpurascens*), het torkruid (*Spiraea Ulmaria*) met zijn geelwitte fijne bloemtrossen, en de violet-rooskleurige akker-scabiosa (*Knautia arvensis*), planten, die wij op vele binnenduinen ontmoeten; ook de groengeel bloeiende gamander (*Teucrium Scorodonia*), een lieveling der Nederlandsche binnenduinen, is hier niet zeldzaam.

Wij zeggen Heilo en de laatste binnenduinen van Kennemerland vaarwel en rigten onze versnelde schreden door de eentoonige weilanden naar de buitenduinen, waar de horden baak van Egmond als een kolossale prullenmand het landschap ontsiert. Langs onzen weg groeit overal het wormkruid (*Tanacetum vulgare*), bij Haarlem zeldzaam, bij Alkmaar overvloedig, de akker-scabiosa en de veld-kruisdistel (*Eryngium campestre*), even scherp en stekelig, maar niet zoo schoon als hare zuster in 't blaauw, de zee-kruisdistel (*E. maritimum*), die op de zeeduinen talrijk is.

Eindelijk hebben wij den zoom der zeeduinen bereikt en bevinden ons op den ouden heirweg van Kennemerland.

Een zandweg, niet afgemeten tusschen twee in eentoonige evenmaat geplante boomrijen, maar door nu en dan afgebroken boschjes vriendelijk beschaduwd, strekt zich langs den duinzoom uit. Die weg loopt zuidelijk langs heuvels en vlakten, door bosch en duin, over Egmond, Rijnegom, Bakkum, tot Castricum, en van daar over Heemskerk en Beverwijk, waar hij in den even landelijk schoonen binnenweg van Velsen, Bloemendaal, Overveen, Vogelenzang en Noordwijkerhout overgaat. Noordwaarts loopt hij naar Bergen, volgt de plotselinge kromming der duinen bij Schoorl naar het westen, en eindigt bij het Kamperduin en de Hondsbossche, waar hij tegen de laatste zeeduinen stuit. Ziedaar een weg van twaalf uren gaans, een weg zoo landelijk als een HOBBEEMA dien kan verlangen, de rijkste welligt in ons vader-

land aan afwisselende natuurtooneelen, aan historische herinneringen. Maar — die weg wordt weinig bezocht; gewoonlijk alleen door hen, die daar wonen. Ga naar Zwitserland, waar men met gehuurde gidsen moet wandelen als een galeiboef, — naar den moordenaarskuil dien men Parijs noemt — naar de dobbelzalen van het pogchende Duitschland; — ga overal, waar BAEDER u belieft heen te zenden, — en gij zult duizende Nederlanders tot gezelschap hebben, maar geen enkelen tourist zult gij vinden op de oude heirbaan van Kennemerland.

Kennemerland! Wie heeft u het eerst Kinhem genoemd? Waren het de Anglen en Saksers, die gedurende hunne groote verhuizing naar Brittannië hier een veilige wijkplaats vonden voor de woede der zee, een aangenamer verblijf dan gindsche meren en moerassen? Waren het de zonen van HENGIST en HORSÁ, die u *Cynhóm* — *de geschikte woonplaats* — noemden? — of heeft uw naam een anderen oorsprong? GRIMM spreekt van een oud Batavisch woord *Cannin*, hetwelk “honderd” zou beteekend hebben en waarvan de naam *Canninefates* en ook *Kinnin*, de oudste naam van Kennemerland (Ann. Fuld. in 't jaar 882) zouden zijn afgeleid (Gesch. der D. Sprache, 586). Kan dit *Cannin* en *Kinnin* ook “konijn” (vulgo *këyn* en *knyn*) beteekend hebben, wegens de talrijkheid van dit gedierte? In dit geval waren de *Canninefates* werkelijk konijnenvatters en was Kennemerland eenvoudig “het Konijnenland!” — Men kieze tusschen proza en poëzie!

Dit is zeker dat de oudste historische herinneringen van Nederland aan Kennemerland zijn verbonden, dat de oudste oorkonden van Holland en Zeeland voornamelijk van dat landschap spreken, dat de oudste geslachten des lands daar zijn groot geworden, dat het in de achtste en negende eeuw reeds is genoemd als een digt bewoonde, bebouwde en welyarende streek, met talrijke landhoeven, dorpen, kerken en kasteelen.

Op gindsche vlakte met de lage grazige duinen in 't verschiep, en door boschjes en boerderijen afgewisseld, stond eenmaal de magtige en rijke abtdij van Egmond, gesticht door den heer van Kinhem, die zich tot eersten graaf van Holland wist te verheffen. In zeer ouden tijd heette Egmond-aan-Zee Hallum, een naam, dien aan onze zee-kust meer voorkomt, en zeker verwant is aan het Angelsaksische *holm*, een der talrijke namen die onze voorvaderen gaven aan de zee, en van welken nog de naam *halmers* of *olmers* voor den laatsten duinregel aan zee en die van onze helmplant schijnt afkomstig te zijn. Ook

aan de voorchristelijke vereering der zee als de moeder van al wat leeft, als Hallia, Hel en Nehallennia, herinnert ons die naam. De naam Egmond luidt geheel Angelsaksisch. *Aegmund*, van *aeg*, zee, en *mund*, hand, ook beschutting, bescherming, beteekent: "de Wacht aan Zee." De oudste oorkonden spreken van Ekmunde (923) en Egmunde (1063). Later vindt men eerst Heemunde en Haecmunde.

Mijns inziens zijn de Kennemers de nazaten der Anglen en Saksers, die, uitgelokt door de gunstige ligging dezer streek, hun verdere verhuisplannen opgaven, en op de "geschikte woonplaats" bleven, — entomologisch gesproken — larven van Engelschen, die hun gedaanteverwisselingen niet ondergingen. Dikwijls zelfs ben ik geneigd, die vergelijking in uitgebreideren zin op onze natie toe te passen.

Naarmate de rijkdom der Kennemers toenam, vermeerderde ook natuurlijk de jaloezie van hen, die eerst met minder goed land, — met poel en moeras tevreden waren, — van de naburige Westfriezen, die eindelijk ook begrepen dat het daar op de hoogte beter was. De nonnen in de abtđij begonnen angstig te worden, en reeds Hollands tweede graaf achtte het voorzigtig ze naar Bennebroek te verplaatsen. Zoo zegt Melis Stoke:

Die nonnen heeft hi danen ghedaen
Omdat de Vriesen sonder waen
Hem waren so fel ende so swaer,
Ende hi sette moniken daer.

Dank zij dezen wijzen maatregel, heeft de abtđij zich roemrijk staande gehouden en heinde en ver haar invloed uitgeoefend tot in het laatst der 16^e eeuw. Onder de regering der eerste graven, toen Kinhem meer dan twintig sterke kasteelen en een veel grooter aantal kloosters telde, was Egmond het Westminster van Holland. Daar hielden de landsheeren dikwijls hun verblijf; daar werden zij in de abtđij begraven, en alleen door de uitbreiding van hun gebied zagen zij zich verplicht hunne residentie zuidelijker te vestigen.

Met den ridderlijken Lamoraal is de roem van Egmond, het oudste en edelste geslacht van Kinhem, voor altijd ondergegaan.

Van de vermaarde abtđij is geen steen op den anderen gebleven. Slechts gras en klapprozen groeijen op de plaats — en hier en daar langs den weg het sarrazijnkruid (*Aristolochia Clematitis*), waarschijnlijk

tijdens de kruistogten uit Klein-Azië in de kloostertuinen ingevoerd en van daar verwilderd. Talrijk is die plant onder Bloemendaal, Velsen, bij Brederode, Wijk aan zee en Heemskerk te vinden, doch noordelijker dan Egmond en Wimmenum vond ik haar niet.

Van het kasteel der graven van Egmond staat nog een klein stuk muur bij Egmond-op-den-Hoef. Te vergeefs zoeken wij ook sporen van het kasteel van Rijnegom, door van Lennep in zijn "Bedevaartganger" herdacht. Alleen de naam bestaat nog voor eene buurt tusschen Egmond en Castricum en herinnert ons, evenals de vermelding van een voormaligen Rijndijk bij Petten, in een charter van Hertog Filips in 1443, aan den veronderstelden noordelijken Rijnarm, die, luidens overoude berigten, door deze streken moet geloopt hebben, althans volgens de Divisie-chronyk, over Volmeer en Bentveld door den Aarden- (Anderden) hout, en volgens Ampzing langs Bloemendaal stroomde. Anderen vatten het woord Rijn hier eenvoudig op in de beteekenis van "grens". Wij vragen echter, waarom dat woord in die beteekenis dan niet veel talrijker voorkomt, en of de oorspronkelijke beteekenis van den overouden naam *Rin* niet "waterloop" is geweest. Ook is tot wederlegging aangevoerd dat de polderlanden bij Schoorl hooger liggen dan die bij Egmond, waarom moeilijk een verval van water zou kunnen worden aangenomen. Doch hier mogen wij vragen: Was de bodem voor duizend jaar even hoog als thans, en kan hij niet door overstuiving van zand of bij het stilstaan en allengs verdwijnen eener rivier aan den mond door opstopping zijn verhoogd? De kleilagen ten zuiden van den Schoorlschen dijk, waarvan ik later meer zal zeggen, schijnen zulks te bewijzen.

Hoe meer wij van Egmond noordwaarts wandelen, hoe boschrijker de streek wordt. Digt geboomte ter wederzijde van den weg, — ook de duinhelling is meestal met hout begroeid. Weldra wordt onze weg door schaduwrijke dwarslanen gekruist, de *Spiraea Ulmaria* en talrijke varens vertoonen zich in het lage hout; wij zijn in het Berger Bosch. Het Berger Bosch is zeker het grootste bosch van Kennemerland en in karakter met geen ander bosch in die landstreek te vergelijken. De bosschen der Bennebroeksche binnenduinen zijn gekenmerkt door smalle eikenlaantjes, hier en daar door dennen overschaduwde en ter wederzijde met hakhout digt begroeid. In de valleijen der zeeduinen hebben de glinsterend witte berkenstammetjes den boventoon; de bosschen der vlakke zijn meest door een vochtigen bodem en zware beu-

ken en iepen gekenmerkt; hier is een groote rijkdom aan allerlei boomte en daardoor grooter afwisseling, en tevens, door dat er veel opgaand hout groeit, een ruimer doorzicht.

Brede wegen met diepe wagensporen slingeren tusschen het hout; langs de randen dier wegen zien wij zwaar bemoste walletjes. Dikwijls worden de eiken door lanen van dennen en fijne sparren (*Abies excelsa*) afgewisseld. De sparren groeijen hier weliger dan de dennen, die zelden hooge, effene stammen vormen. In de duinbosschen van Bloemendaal ziet men tallooze zilversparren (*Abies pectinata*) onder het hout opslaan, terwijl de fijne spar gewoonlijk alleen door cultuur wordt vermenigvuldigd. Dit laat zich uit het maaksel der vruchten gemakkelijk verklaren. De rijpe kegels der zilverspar zijn zeer groot, zwartachtig, meestal met uitgevlocide witachtige harsklompjes bedekt en staan *regtop*, bijna altijd aan de toppen der oude boomen, zoodat men ze moeijelijk kan zien of bekomen. Zoodra die kegels hun wasdom hebben bereikt, vallen ze uiteen; de assen der kegels blijven alleen als dunne regtopstaande steeltjes aan de takken; de zaden verspreiden zich onder den boom. De kegels der fijne sparren daarentegen, die ook aan de lagere takken en aan jonge boomen groeijen, zijn *hangend*, en met harde, glanzige, lichtbruine schubben bekleed. Die schubben blijven bij vochtig weer gesloten: van daar ontkiemen er bij ons betrekkelijk veel minder fijne dan zilversparren in het wild.

Eiken, beuken en linden bereiken, vooral in de nabijheid van het Huis te Bergen, een aanzienlijke hoogte en omvang. — Tusschen het opgaande hout groeijen hier vooral de lijsterbes en de hulst in het wild. De hulst is in het westelijk gedeelte onzes lands veel zeldzamer in het wild dan op de diluviale gronden van de oostelijke provinciën. In Drenthe, Overijssel en Gelderland behoort hij met den heilzamen wegedoorn (*Rhamnus Frangula*) tot de gewone wilde boomen; in Holland zoekt men hem, behalve in plantsoenen, te vergeefs; doch alleen in het Berger Bosch groeit hij met den wegedoorn even overvloedig als in Gelderland, ja, slaat zelfs overal als onkruid tusschen de boomen op.

Ook in het Berger Bosch zijn digt beschaduwde donkere paadjes, waar het door den morgendaauw lang vochtige mos zoo jeugdig afsteekt op het blonde zand. Vooral het regelmatig vertakte *Hypnum purum* met zijn lichtgroene, glanzige, als schubben over elkaar liggende blaadjes, is een der algemeenste en tevens een der schoonste bladmossen.

Die dikke moszoden dragen veel bij tot den aangenaam doffen geur, die een duinbosch in den herfst eigen is. Vooral sommige levermossen, waarvan *Lophocolea bidentata* met hare doorschijnende, onder het mikroskoop als uit kantwerk gevormde blaadjes, verspreiden een zachten rozengeur, die, vermengd met den opstijgenden damp des bodems, ons zoo wel te moede doet zijn in het heiligdom der natuur.

De studie der mossen is zoo rijk, zoo boeiend door de tallooze, altijd bevallige vormen, die zij ons te zien geeft, dat zij niet alleen een menschenleven kan bezig houden, maar hem, die eenmaal haar vertrouwde vriend geworden is, naar niets anders doet verlangen. De kalmte en de vrede, die de wetenschap op die wijze aan het gemoed kan geven, zijn nog te weinig gekend.

Op den ongelijke bodem vullen tusschen dorre en halfvergane bladen, talrijke boschplanten de ledige ruimte onder het hout. Daar groeit onze oude vriendin de adelaarsvaren, en aan de kanten der slooten hier en daar het nog bevalliger, als met een fijne schaar uitgeknipte en ons niet minder welkome varenwifke (*Asplenium Filix femina*). Daar groeit op enkele plaatsen ook de boschbes (*Vaccinium Myrtillus*), ons uit de Geldersche bosschen zoo bekend. De boschbes met hare witachtige klokjes en blaauwe bessen en het varenwifke, heb ik, evenmin als de hulst, elders in Kennemerland kunnen vinden. Ook het blaauwe klokje (*Campanula rotundifolia*), dat hier overal langs de wegen groeit, komt aan den Haarlemschen duinzoom slechts sporadisch voor.

De hulst, de wegedoorn, de boschbes, het varenwifke en de campanula zijn dus planten, die het Berger Bosch van de overige bosschen van Kennemerland onderscheiden. Zij zijn talrijk op de diluviale gronden en ontbreken nagenoeg op de alluviale van het westen onzes lands. Zouden zij hier niet tot ons zeggen: Op deze plaats ligt, niet diep onder de oppervlakte, een harde grindbodem, dezelfde, die in Gelderland heuvels vormt en zich westwaarts onder de zee uitstrekt, dezelfde die het aanslibsel, Holland genoemd, onbezweken draagt en ondersteunt, die de eilanden der Noordzee heeft behouden, die op dit punt welligt, door zijne hoogere ligging dan elders, een bolwerk tegen de zee vormt. De geoloog moge beslissen of de taal der planten waarheid behelst. Straks vernemen wij welligt nog andere stemmen.

Een oude kennis van den duinzoom is hier de kurkiep (*Ulmus suberosa*), die zich van den gewonen iep vooral onderscheidt door een sierlijk gespleten dikke laag kurk rondom de jongere takken.

In handboeken vind ik ook vermeld dat hij alleen als heester zou voorkomen. Ik ken echter een kurkiep, wiens stam 6 el omvang heeft. Deze vorm van den iep is, langs de Hollandsche duinen bepaaldelijk wild en zeer algemeen. In de vlakke komt hij zeldzamer voor, en ziet men meest den gewonen iep als aangeplanten boom.

Even als het bosch van Heilo is ook dat van Bergen voor ieder toegankelijk en door geen rasters of muren ontsierd. Ja zelfs is door den eigenaar voor allen, die daar de vrije natuur komen genieten, de gelegenheid gegeven om op een der schoonste plekjes van het bosch aan den voet der duinen een pied-à-terre te vinden, een gunst, waarvan vooral door de Alkmaarders dankbaar wordt gebruik gemaakt.

Aan het einde van een sparrenlaan ligt het heerenhuis, op de plaats waar vroeger het jagslot der Heeren van Bergen stond. De BREDERODES en later de NASSAUS zijn Heeren van Bergen geweest. PRINS MAURITS moet er dikwijls zijn verblijf gehouden hebben.

Al is het huis in nieuweren stijl, de breede, vierkante slotgracht, die ook den moestuin omringt en de hooge hagen rondom den laatsten spreken van een klassieken tijd. De steile oeverkanten rondom den tuin zijn met dicht houtgewas, waaronder veel rozen, hazelaars en boschbramen bekleed. Nergens vond ik den hazelaar in Kennemerland in het wild zoo vruchtdragend als in het Berger bosch. Hier op de oude slotwallen groeit ook in groot aantal het *Sedum reflexum*, een vetplantje, dat in vroeger tijd als toekruid gekweekt werd, doch sedert lang uit de moestuinen verdwenen, hier en daar nog in verwilderden toestand gevonden wordt. Het voorplein wordt door prachtige linden beschaduwd, en aan de overzijde der gracht liggen tuinmanswoning, stallingen en schuren. Hier is het buitenleven geen schijn, maar waarheid, en daardoor dubbel aantrekkelijk.

Van het Huis te Bergen leidt de boschweg ons binnen weinige minuten tot het dorp van dien naam, dat letterlijk onder het geboomte ligt verscholen.

Bergen, van Alkmaar slechts te bereiken langs een open weg tusschen ceentoonige weilanden, is gewoonlijk, behalve bij de Alkmaarders en Westfriezen, weinig bekend. Heeft men echter eenmaal dien vervelenden weg achter den rug en de eerste schrede gezet in het lommerrijke, idyllische dorp, dan zal men spoedig belangstellend trachten nader kennis te maken met eene streek, zoo eigenaardig, wat bodem en plantengroei betreft, als ons land weinig kan aanwijzen.

Langs een schaduwrijke laan liggen de nette huizen tusschen vriendelijke tuinen op eenigen afstand van elkander, omringd door rozen en kamperfoelie, door heggen en vruchtboomen. Nergens de geblaauw-selde popels, de lompe dakgevaarten, de nijdige honden, de schrale, winderige erven en eindelooze slooten van Westfriesland. Het is als zijn we op de Veluwe, of liever in een van die vriendelijke dorpjes van Yorkshire, waar de rook der fabrieken nog niet als een vloek den hemel verduistert en de lieve zon, nog niet, zooals in de hoofdzetels der beschaving, als een akelige koperroode schijf over den vooruitgang des menschedoms treurt. Het is als rust deze plaats op klassieker bodem dan gindsche polderdorpen.

Bergen draagt nog altijd den naam, die in de oudste oorkonden van ons land, in de 9^e en 10^e eeuwen wordt vermeld: nu eens als Bergum, dan als Berga, Bergan en Berghe.

Ongetwijfeld zinspeelt die naam op de hooge duinen achter het dorp, die, van verre gezien, door hun blinkend witte kleur op kleine sneeuwbergen gelijken en zoo schilderachtig omhoog rijzen achter het donkere bosch. Ik ken geen duingroep, die op zulk een grooten afstand zichtbaar is als die van Bergen en Schoorl. Vooral wanneer men van Hoorn of Medemblik komende, niet dan lage landstreken rondom zich ziet, maken hunne witte koppen werkelijk een majestueuzen indruk. Zeker hebben zij onzen uit het Oosten komende voorvaderen vriendelijk toegelagchen als eene herinnering aan het verre Vaderland. — Allecmere, (overal meer!) riepen zij wanhopig op gindsche vlakke. Bergen! Bergen! was hun vreugdekreet, toen zij de witte toppen aanschouwden: "Wij hebben ons vaderland weer gevonden: Hier is Kinhem, de geschikte woonplaats!"

In de kom van het dorp staat een bouwval, — geen wanklank in de idylle, — maar een ernstige stem uit het voorleden, een beeld des doods, door groen en bloemen omringd, — geen kasteel, dat, gelijk zoovele kasteelen, aan verval van krachten is bezweken; maar eene kerk, wier grootste helft door geweld is geschonden en slechts holle, verbrokkelde muren vertoont. Hier is de mensch werkzaam geweest als vernielcr bij uitnemendheid. Hier werd de vermaarde slag van Bergen den 19^{en} September 1799 ten voordeele der Gallo-Bataven beslist; hier in deze kerk was de laatste wijkplaats der Russen, waar zij zich met wanhopende woede hebben verdedigd.

Nog zijn de merkwaardige dagen van 1799 hier bij oud en jong in diep

aandenken. Ouden van dagen verhalen daar de herinneringen hunner eerste jeugd, toen zij met ouders of vrienden naar elders moesten vlugten, — jongeren weten allerlei voorvallen mede te deelen, gedurende dien bangen tijd aan hunne ouders of grootouders overkomen.

De meeste Nederlanders weten van dien inval weinig meer dan zij geleerd hebben uit schoolboekjes en uit de bekende prentjes van den verdienstelijken LANGENDIJK, waarop de Gallo-Bataven met hunne vervaarlijke steeken de Russische suikerbrooden op de vlugt jagen. Ik heb nooit kunnen begrijpen hoe onze vaderen die kolossale windvangers op het hoofd konden houden, — laat staan in een veldslag! Nooit echter heeft de kleding zoozeer het karakter van den tijd gedragen als kort na de Fransche omwenteling — het karakter van wansmaak en zotternij. Nooit is onze geschiedenis door zulke ergelijke zotternijen ontsierd geweest als in den tijd der Bataafsche Republiek of liever van het Fransche militarismus. TRISTRAM SHANDY zeide: *There is something in names*: ik ben geneigd te zeggen: *something in dress*, — en iedere ondoelmatige nieuwigheid daarin jaagt mij steeds huivering aan.

Nederland had zijne eigene vrijheid weggeworpen om slaaf te worden van eene natie, die de ware vrijheid nooit begrepen heeft en nimmer begrijpen zal. Nederland ging een harde les te ontmoet.

De inval der Anglo-Russen tot herstel der vorige orde van zaken stond niet op zichzelf, maar in verband met een wel overlegd plan dier geallieerden om Frankrijk van alle zijden te bedwingen. Ware dit plan gelukt, dan zouden de gebeurtenissen van 1813 veertien jaren zijn vervroegd.

Nooit had Noord-Holland zulke magtige legers, — te zamen ongeveer 100 000 man, op zijn smallen bodem gedragen, en de stellingen der strijdenden strekten zich uit van Petten tot Edam, van de Noord- tot de Zuider-Zee. Door de duinen hoorde men vele dagen lang het onophoudelijk knetteren van het geweervuur, — weilanden en bosschen weergalmden van den donder der kanonnen. Van den Helder tot Alkmaar hebben toen korte dagen de Oranjevanen gewapperd (als ware het reeds 1813!) en de vrijheidsboomen werden daar alom ten vure gedoemd. Maar het ongelijke bondgenootschap van Engelschman en Rus gaf den Gallo-Bataven den zege in handen. Had Engeland zonder de hulp der voorbarige Russen den inval gedaan, welligt ware de uitslag geheel anders geweest.

In mijn jeugd was ik altijd wrevelig dat de Engelschen en Russen

niet gezegevierd hadden en hinderde het mij steeds te lezen dat zij "de vijand" genoemd werden en *wij* den slag hadden gewonnen. Die meening is mij steeds bijgebleven. Vooral had ik diep medelijden met die arme Russen, die ver van hun vaderland, in onze duinen van gebrek en ellende omkwamen, liever dan zich aan de Franschen over te geven. Uit de staatsstukken van dien tijd blijkt dat die ongelukkigen de vaste overtuiging hadden, als zij in handen der vijanden vielen, door deze ge Guillotineerd te worden. Welligt hadden zij in hun jeugd de geschiedenis van Kaïn en Abel hooren vertellen en meenden zij in hun eenvoud, dat broedermoorders gevaarlijke menschen waren!

Heeft Nederland genoeg geleerd dat zijne vrijheid nooit door bondgenootschappen wordt gehandhaafd, maar alleen door vast vertrouwen op de heiligheid zijner zaak; dat het die vrijheid nooit daar buiten zal vinden, maar alleen in zichzelf? Heeft het geleerd, dat, naar mate de zoogenoemde "algemeene vrijheid", *la liberté à bon marché*, toeneemt, de ware vrijheid, dat is, de persoonlijk, met zorg en strijd verworven vrijheid, hare waarde verliest, en dat alle sociale kwestien van den jongsten tijd niet anders kunnen opgelost worden dan individueel? Zonder zedelijke ontwikkeling geen vrijheid, zonder verstandelijke geen regt. De mensch is meer dan de menschheid. Dat leeren ons de holle muren van de kerk te Bergen.

(Wordt vervolgd.)